

Janusz Spyra

Wydział Filologiczno-Historyczny

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa, Polska

janusz.spyra@wp.pl

Krzysztof Szelong

Książnica Cieszyńska, Cieszyn, Polska

k.szelong@kc-cieszyn.pl

Bibliotheca Tessinensis – seria edycji źródłowych Książnicy Cieszyńskiej i Ośrodka Dokumentacyjnego Kongresu Polaków w Republice Czeskiej

Abstract

Bibliotheca Tessinensis – the Series of Historical Source Editions Published by the Cieszyn Historical Library and the Documentation Centre of the Congress of Poles in the Czech Republic

The editorial series *Bibliotheca Tessinensis*, founded in 2004, is devoted to publishing the unknown or hardly accessible source documents related to the history of Cieszyn Silesia from the Middle Ages to the present, as well as the sources of universal significance, which are stored in Cieszyn Silesia and constitute the abiding component of the cultural heritage of the region. The title of the series harks back to the edition of the bio- and bibliographical materials, planned to be edited by Leopold Jan Szersznik (1747-1814); in the publishers' intention it grounds the series in the historiographical tradition of the region, giving it also a supranational character and outreach. Accordingly, the *Bibliotheca Tessinensis* is being issued in two subseries – one of them (*Series Polonica*) published by Książnica Cieszyńska (the Cieszyn Historical Library), and the other (*Series Bohemica*) – by Ośrodek Dokumentacyjny Kongresu Polaków w Republice Czeskiej (the Documentation Centre of the Congress of Poles in the Czech Republic). The consecutive volumes of both subseries, issued independently of each other, depending on the organiza-

tional and financial possibilities of the publishers, are prepared according to the common editorial instruction, have the same layout, and are numbered sequentially within the whole series.

Key words: Cieszyn Silesia – the Cieszyn Historical Library – the Documentation Centre of the Congress of Poles in the Czech Republic – Bibliotheca Tessinensis – historical source – edition – editorial series.

Słowa kluczowe: Śląsk Cieszyński – Książnica Cieszyńska – Ośrodek Dokumentacyjny Kongresu Polaków w Republice Czeskiej – Bibliotheca Tessinensis – źródła historyczne – edycja – seria wydawnicza.

Cieszyńska regionalna historiografia może poszczycić się długą tradycją, sięgającą przełomu XVIII i XIX w. i powstałych wówczas pism uczonego eksjezuity ks. Leopolda Jana Szersznika (1747-1814), długoletniego prefekta cieszyńskiego gimnazjum, którego słusznie uznaje się za fundatora regionalnej historiografii cieszyńskiej. Szersznik jest też założycielem najstarszej w regionie publicznej biblioteki oraz współistniejącego z nią muzeum. Działają one nieprzerwanie od 1801 r. do dzisiaj jako odrębne instytucje: Muzeum Śląska Cieszyńskiego oraz Książnica Cieszyńska – regionalna biblioteka naukowa, przechowująca trzon bibliotecznych zbiorów szersznikowskich. W drugiej połowie XIX w. zaczęły się ukazywać m.in. pierwsze opracowania historyczne spełniające wymogi ówczesnej krytyki historycznej. Spośród autorów niemieckich wymienić trzeba przede wszystkim Gottlieba Biermanna (1824-1901), z czeskich – Vincenca Praska (1843-1912), a z polskich – Franciszka Popiołka (1868-1960). Z perspektywy lat widać, że ich prace, choć nadal użyteczne, nie spełniają norm obiektywizmu badawczego, a regionalna historiografia, jako całość, odgrywała – podobnie jak w innych nadgranicznych regionach – służebną rolę wobec polityki i ideologii. Po 1945 r. jej rozwój dodatkowo krępowała komunistyczna cenzura. Paradoksalnym efektem owych zjawisk stała się względna obfitość wszelkiego typu publikacji dotyczących przeszłości Śląska Cieszyńskiego, przy jednoczesnym nikłym w istocie postępie badań nad wieloma aspektami dziejów tego obszaru. Rozliczne opracowania, na ogół koncentrujące się na problematyce etnicznej, w większości opierały się na stosunkowo wąskim materiale źródłowym, o którego selekcji zdecydowały niegdyś kategorie należące do sfery ideologii i polityki.

Także po przełomie 1989 r., mimo dokonujących się wówczas w Europie Środkowej głębokich przewartościowań ideowych, owe negatywne zjawiska długo ciążyły na rozwoju cieszyńskiej historiografii, a publikacje wolne od narodowych uprzedzeń pozostawały w mniejszości. Odwrócenie tej ten-

dencji obserwować można dopiero w ostatnich latach¹. Dokonuje się ono za sprawą zachodzących współcześnie przemian kulturowych, w wyniku których interpretacje formułowane według obowiązujących wcześniej schematów, zwłaszcza zaś w jakikolwiek sposób zdradzające narodowe parantele autora, przestają być akceptowane nie tylko na gruncie naukowym, ale i społecznym, łatwo zyskują za to opinię anachronicznych i niewiarygodnych. U podstaw tego zjawiska stoi jednak i drugi czynnik, w sposób o wiele bardziej naturalny i efektywny wymuszający na historykach stosowanie się do zasad naukowego obiektywizmu, a mianowicie rozwój badań źródłowych, do którego doszło w następstwie otwarcia archiwów po 1989 r., a potem również rewolucji informatycznej, radykalnie ułatwiającej kwerendy i korzystanie ze zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Ten aspekt zmian, uwidaczniający się i owocujący także w obszarze regionalnej historiografii, zasługuje na szczególną uwagę oraz wsparcie. Tylko bowiem systematyczne upowszechnianie nowych, nieznanych dotąd źródeł historycznych pozwolić może – niezależnie od zmieniających się pryncypiów ideowych i metodologicznych – na odsłonięcie rzeczywistego obrazu wydarzeń oraz przezwyciężenie wielu historycznych sporów i stereotypów, a jednocześnie na otwarcie nowych obszarów i perspektyw badawczych, umykających dotąd uwadze historyków. W przypadku Śląska Cieszyńskiego do tej kategorii w równej mierze należą materiały dokumentujące zgodną koegzystencję na jego obszarze różnych grup etnicznych i wyznaniowych, zaświadczone o bogactwie i otwartości dawnej kultury regionu, która konstituowała wspólnotę regionalną i regionalny patriotyzm ponad podziałami etnicznymi czy wyznaniowymi, jak i źródła związane z rozgrywającymi się na Śląsku Cieszyńskim konfliktami, które z uwagi na ograniczenia natury ideologicznej bądź też ze względów cenzuralnych były w dotychczasowych badaniach historycznych pomijane lub wykorzystywane w ograniczonym zakresie.

Za potrzebą intensyfikacji badań źródłowych i upowszechniania ich wyników przemawia również względna szczupłość dorobku, jaki w tej dziedzinie prezentuje historiografia Śląska Cieszyńskiego. Jakkolwiek bowiem podejmujący tematykę cieszyńską historycy nigdy nie stronili od publikowania materiałów źródłowych, czy to w postaci samoistnych edycji, czy też w formie aneksów zamieszczanych w różnego typu opracowaniach, ukazało się jednak bardzo niewiele edycji źródłowych, które byłyby w stanie sprostać współczesnym oczekiwaniom i standardom naukowym². Wie-

¹ Podsumowaniem badań prowadzonych przez polskich historyków może być wielotomowa monografia *Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych*. T. 1-8, red. I. Panic, Cieszyn 2009-2016. W języku czeskim pewną namiastką są *Dějiny Českého Slezska 1740-2000*. Sv. 1-2, red. D. Gawrecki, Opava 2003.

² Przykładem *Kryštof Bernard Skrbenský z Hříště. Paměti hornoslezského barokního šlechtice*, ed. J. Brňovják [i in.], Český Těšín-Ostrava-Opava 2010, Nobilitas in Historia Moderna, t. 3.

le edycji nie spełnia warunków określonych w nowoczesnych instrukcjach wydawniczych, znaczna ich grupa obciążona pozostaje zwykłą nieporadnością warsztatową, część zaś pozbawiona jest istotnej wartości, ponieważ jej przedmiotem są źródła o trzeciorzędnym wręcz znaczeniu. Sporo starszych edycji źródłowych skażonych zostało ponadto politycznym utylitaryzmem, rzutującym zarówno na dobór edytowanego materiału, jak i na zasady edycji, wypaczające – już choćby na poziomie transkrypcji – wymowę ogłoszonych tekstów. Dotyczy to także edycji, które ze względu na swoją użyteczność są stale cytowane przez badaczy³. Pozaregionalne ośrodki akademickie (w Katowicach, Opolu, a także w Ostrawie czy Opawie) tylko incydentalnie włączały się do tych badań, choć trzeba podkreślić edytorskie osiągnięcia ośrodka opawskiego⁴.

Powyższe niedostatki i potrzeby zostały szybko zidentyfikowane przez nową generację historyków regionu, których początek aktywności naukowej zbiegł się w czasie z przełomem, jaki dokonał się po 1989 r. Zachodzące wówczas zmiany nie tylko uwolniły historiografię z gorsetu ideologicznych i administracyjnych ograniczeń, ale też otworzyły przed badaczami nowe możliwości, także instytucjonalne. W tej ostatniej sferze wymienić należy przede wszystkim utworzenie 1 I 1994 r. Książnicy Cieszyńskiej, komunalnej biblioteki naukowej, której zasoby, obejmujące najważniejsze prywatne i publiczne księgozbiory powstałe i przechowywane na Śląsku Cieszyńskim od końca XVIII w., ale zawierające także fragmenty wcześniejszych, niekiedy sięgających średniowiecza kolekcji, stanowią jedną z fundamentalnych baz źródłowych do badań regionalnych⁵. Jednocześnie w zakresie wyznaczonej Książnicy misji znalazły się nie tylko zadania związane z ochroną i konserwacją posiadanych zasobów, ale także z ich wprowadzeniem do

³ Chodzi przede wszystkim o edycję dokumentów książek cieszyńskich, którą w 1955 r. zapoczątkował Emerich Němec. Roi się w niej od błędów, złych odczytów imion, nazwisk, dat, niejednokrotnie powielanych później przez osoby, które nie weryfikowały tych danych z oryginałami. Dopiero w ostatnich częściach, kiedy współpracownikiem edycji stał się Erich Šefčík, wydawnictwo zaczęło spełniać krytyczne wymogi – *Listinář Těšínska. Codex diplomaticus ducatus Tessinensis. Sbirka listinného materiálu k dějinám knižectví Těšínského*. Č. 1: (1155-1400), zprac. E. Němec, Český Těšín 1955; Č. 2: (1401-1459), zprac. E. Němec, Český Těšín 1958; Č. 3: (1460-1495), zprac. E. Němec, Český Těšín 1960; Č. 4: (1496-1526), zprac. E. Němec, Český Těšín 1961; Č. 5: (1527-1550), zprac. E. Němec, Český Těšín 1966; Č. 6: (1551-1570), zprac. E. Němec, Český Těšín 1972; Č. 7: (1571-1600), zprac. E. Němec, E. Šefčík, Český Těšín 1978; Č. 8: (1601-1614), zprac. E. Němec, E. Šefčík, Český Těšín 1981; Č. 9: (1615-1624), zprac. E. Šefčík, Český Těšín 1984; Č. 10: (1625-1652), zprac. E. Šefčík, Český Těšín 1986.

⁴ Por. np. *Tešínsko v polovici 19. století. Popis země a lidu ze soudobého pramene*, Ostrava 1956; M. Kudělka, *Korespondence Leopolda Jana Šeršnika s J.P. Cerronim a J.J. Czikannem*, „Slezský Sborník” 1953, t. 51, s. 260-288; *Slezsko v I. vojenském (tzv. josefském) mapování. Edice komentáře*, ed. I. Korbelářová, R. Žáček, Opava 2005; *Statisticko-topografický popis Těšínského kraje ze 40. let 19. století*, k vydání připravili I. Korbelářová, R. Žáček, Opava 2002.

⁵ Książnica Cieszyńska, [online] www.kc-cieszyn.pl [dostęp 8.11.2017].

szerokiego obiegu naukowego. W tym celu placówka zobowiązana została m.in. do prowadzenia działań mających na celu wyposażenie swoich zbiorów w nowoczesne instrumentarium wyszukiwawcze i zbudowanie wszechstronnego warsztatu dokumentacyjnego do badań regionalnych, a także do inspirowania i organizowania badań naukowych odnoszących się do problematyki regionalnej, zwłaszcza w jej wymiarze piśmienniczym. Zważywszy, iż w zasobach Książnicy znalazły się prócz zbiorów drukowanych także pokaźne i wartościowe kolekcje rękopiśmienne, obejmujące manuskrypty i archiwalia powstałe od średniowiecza po wiek XX, w większości związane z historią i kulturą Śląska Cieszyńskiego⁶, nic dziwnego, że rychło w obszarze jej zainteresowania znalazło się także edytorstwo źródeł. O fachowe rozpoznanie tej kwestii i sformułowanie stosownych postulatów Książnica Cieszyńska już w 1996 r. zwróciła się do sześciu bibliologów z Polski, Czech i Niemiec, którzy na jej zaproszenie poddali cieszyńskie zbiory badaniom mającym na celu rozpoznanie ich wartości i przydatności do studiów bibliologicznych i regionalnych i którzy swoje spostrzeżenia zawarli następnie w ekspertyzach, przedstawionych do dyskusji na specjalnie zorganizowanej w tym celu konferencji naukowej⁷. Wśród zgłoszonych i omawianych na tym forum pomysłów pojawiła się także koncepcja edycji zachowanych w Cieszynie źródeł, przede wszystkim zaś dawnych inwentarzy i katalogów zbiorów. Wkrótce też jedno z tego typu źródeł udało się ogłosić drukiem, dzięki współpracy z Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego⁸. Na rzeczywistą realizację edytorskich aspiracji Książnicy przyszło jednak poczekać aż do początków następnej dekady, kiedy to zacieśniła się jej współpraca z zaolziańskim partnerem, a mianowicie Ośrodkiem Dokumentacyjnym Kongresu Polaków w Republice Czeskiej (Dokumentační centrum Kongresu Poláků v České republice)⁹, instytucją społeczną, powstałą w 1993 r. i podobnie jak Książnica zajmującą się gromadzeniem i dokumentowaniem regionalnego dziedzictwa piśmienniczego oraz organizowaniem i prowadzeniem badań dotyczących historii i kultury Śląska Cieszyńskiego. W wyniku rozmów prowadzonych w gronie history-

⁶ D. Kamolowa, *Cieszyn – Książnica Cieszyńska*, uzup. i popr. A. Rusnok, [w:] *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, oprac. D. Kamolowa przy współudziale T. Sieniatkiewicz, Warszawa 2003, s. 27-31.

⁷ Zarówno ekspertyzy, jak i sprawozdanie z dyskusji opublikowano w tomie: *Historyczne księgozbiory Cieszyna na tle śląskim. Rola kulturowa i przedmiot badań*, pod red. R. Gładkiewicza, Cieszyn 1997.

⁸ A. Heinrich, *Repertorium codicum manuscriptorum in caesareo-regia Bibliotheca Scherschnickiana Teschineri*, wyd. U. Wieczorek, wprowadzeniem opatrzył K. Szelong, pod red. R. Gładkiewicza, Wrocław 2004.

⁹ *O Ośrodku*, [online] <http://www.polonica.cz/osrodek/index.php?h=132680739817215457&m=132680739817215457> [dostęp 8.11. 2017].

ków bezpośrednio związanych lub współdziałających z Książnicą Cieszyńską oraz Ośrodkiem Dokumentacyjnym, a mianowicie Wacława Gojniczka, Janusza Spyry, Krzysztofa Szelonga i Józefa Szymeczka, zrodziła się koncepcja stworzenia serii wydawniczej, w ramach której ukazywałyby się najważniejsze źródła odnoszące się do historii regionu. Koncepcja ta, dzięki dofinansowaniu, jakie zarówno Książnicy Cieszyńskiej, jak i Ośrodkowi Dokumentacyjnemu udało się pozyskać z pozostałych w dyspozycji Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko środków programu CBC Phare, już w 2003 r. znalazła się w fazie realizacji, przybierając formę transgranicznego projektu o nazwie „Wspólne korzenie”¹⁰. Zgodnie z wypracowanymi wcześniej założeniami, celem projektu było stworzenie instrumentu pozwalającego na systematyczne wprowadzanie do obiegu naukowego nieznanych lub trudno dostępnych źródeł odnoszących się do przeszłości Śląska Cieszyńskiego, od średniowiecza po czasy najnowsze, a w dalszej kolejności – także źródeł historycznych o znaczeniu uniwersalnym, przechowywanych na terenie tego regionu i stanowiących trwałą składnik jego dziedzictwa piśmienniczego. Instrumentem tym stały się serie wydawnictw źródłowych, ukazujące się równolegle po obu stronach polsko-czeskiej granicy, jako Series Polonica oraz Series Bohemica i noszące wspólny tytuł Bibliotheca Tesinensis (dalej BT).

Użycie łacińskiego tytułu, nawiązującego do nazwy projektu edycji materiałów bio- i bibliograficznych projektowanej przez L.J. Szersznika, miało w intencji wydawców zaakcentować ponadnarodowy zasięg i znaczenie wydawnictwa, któremu tytuł ów ułatwiać powinien dotarcie do historyków poza granicami Polski i Czech. Z kolei tytuły poszczególnych serii, jakkolwiek zawierają w sobie określenia „polska” i „czeska”, mają na celu wyłącznie rozróżnienie ich wydawców, stosownie do lokalizacji tych ostatnich względem rozdzielającej Śląsk Cieszyński granicy państwowej. W żaden natomiast sposób tytuły te nie wiążą wydawców ograniczeniami dotyczącymi proveniencji lub języka ogłaszanych źródeł, czy też języka redakcji danej edycji. O tym ostatnim bowiem każdorazowo decydować mają preferencje językowe zasadniczego kręgu potencjalnych odbiorców poszczególnych tomów BT.

Do współpracy przy realizacji projektu zaproszono liczących się historyków zajmujących się przeszłością Śląska Cieszyńskiego z obu stron granicy; część z nich weszła do powołanej w 2005 r. Rady Naukowej serii BT, której zadaniem jest nadzór nad merytorycznym poziomem poszczególnych edy-

¹⁰ O tym i innych projektach zrealizowanych przez Książnicę Cieszyńską dzięki środkom euroregionalnym zob.: K. Szelong, *Euroregionalne projekty Książnicy Cieszyńskiej*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2008, R. 39-40, s. [201]-210.

cji, a także dobór pozycji oraz autorów, redaktorów i recenzentów kolejnych tomów wydawnictwa, opracowywanie programów wydawniczych, konsultowanie założeń redakcyjnych, jak też ocena już wydanych tomów¹¹.

Kilka podstawowych zasad dla osób związanych z serią BT było poza dyskusją od samego początku. Pierwszą stanowiło dążenie do maksymalnie wysokiego poziomu naukowego. Miał go zagwarantować z jednej strony wybór na autorów poszczególnych edycji osób będących uznanymi specjalistami w swojej dziedzinie, najlepiej takich, które osiągnęły status samodzielnego pracownika naukowego¹². Drugą zasadą stała się rygorystyczna procedura recenzyjna. O recenzje wydawnicze redakcja BT zwraca się przed drukiem do autorytetów naukowych z co najmniej dwóch krajów zainteresowanych edycją¹³. Kolejną zasadą jest absolutna „równość narodowa” i abstrahowanie od sporów narodowych i politycznych, co jest kwestią fundamentalną dla badaczy działających w warunkach pogranicza językowego i kulturowego. Powody „polityczne”, traktowanie języka nie jako narzędzia komunikacji, ale znaku przynależności narodowej powoduje, że stanowi on jeden z najistotniejszych elementów toczonych od lat sporów i wykorzystywany jest jako argument w dyskusjach o przynależności etnicznej i narodowej mieszkańców regionu. Przekonanie o konieczności odcięcia się od dylematów interpretacyjnych rozstrzygnęły jedną z najistotniejszych kwestii edytorskich, mianowicie zasadę przygotowania tekstu do edycji. Wbrew uznanej w edytorstwie zasadzie, iż nowsze teksty źródłowe (późniejsze niż połowa XVI w.¹⁴) zasadniczo powinny być wydawane w formie bardziej zrozumiałej dla współczesnego czytelnika, a więc transkrybowane, w serii BT preferowana jest zasada transliteracji. Ma to zapobiec sytuacji, że nawet prosty zapis nazwiska współczesnej osoby zamieszkałej na tzw. Zaolziu w wersji polskiej albo czeskiej może sugerować przynależność danej osoby do określonej narodowości. Zgodnie z zasadą transliteracji opublikowano większość źródeł wydanych w ramach serii BT. Decyzję podejmuje edytor, o ile jego argumenty przekonają większość członków Rady Naukowej.

¹¹ W skład Rady Naukowej weszli Mečislav Borák (Uniwersytet Śląski w Opawie – Slezská univerzita v Opavě) [zm. w 2017 r.], Edward Długajczyk (Uniwersytet Śląski), W. Gojniczek (Uniwersytet Śląski), Karel Müller (Archiwum Krajowe w Opawie – Zemský archiv v Opavě), Milan Myška (Uniwersytet Ostrawski – Ostravská univerzita) [zm. w 2016 r.], Krzysztof Nowak (Uniwersytet Śląski), Zdzisław Pietrzyk (Biblioteka Jagiellońska) oraz Janusz Spyra (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie).

¹² W innym przypadku edycja przygotowywana jest pod kierunkiem samodzielnego pracownika naukowego.

¹³ W przypadku *Kroniki A. Kaufmanna* recenzje opracowali uczeni z Polski, Czech i Niemiec, a mianowicie Krzysztof Mikulski, K. Müller i Joachim Bahlcke.

¹⁴ W Czechach, gdzie zachowało się znacznie więcej starszych zabytków piśmiennictwa, zasadniczo transliteruje się jedynie teksty do końca XV stulecia, por.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, kolektiv autorů pod vedením I. St'ovička, Praha 2002.

Nielatwym dylematem było również opracowanie jednolitych zasad edytorskich, które miały uwzględnić reguły i praktykę edytorską stosowane zarówno w Polsce, jak i w Republice Czeskiej. Koniecznością stało się przygotowanie własnej instrukcji wydawniczej, kilkakrotnie rewidowanej i uzupełnianej¹⁵. Ustalono także jednolity schemat edycji, na który składa się (poza rozbudowanym aparatem krytycznym): słowo wydawców serii BT, wprowadzenie (najlepiej wyczerpujące), wykaz skrótów bibliograficznych i archiwalnych oraz występujących w tekście źródłowym, edycja źródła, starannie dobrana bibliografia, indeksy osobowe i geograficzne. Każdy z tomów zawiera na końcu streszczenie zawartości w kilku językach, zależnie od wersji językowej całego tomu. Przyjęto także jednakową szatę graficzną i układ typograficzny serii¹⁶. Redakcja BT musiała podjąć się nawet ujednoczenia nazewnictwa miejscowości położonych na Śląsku Cieszyńskim, bo w ciągu wieków, przy nieustannie zmieniających się stosunkach demograficznych i językowych, wiele z nazw przybierało różne formy. Efektem jest *Konkordancja nazw miejscowości Śląska Cieszyńskiego*, zawierająca polskie, czeskie i niemieckie wersje nazw wszystkich samodzielnych gmin regionu¹⁷.

Jako pierwsza w serii BT, jeszcze w ramach projektu „Wspólne korzenie”, ukazała się edycja pochodzących z początku XIX w. materiałów genealogicznych i heraldycznych do dziejów szlachty księstwa cieszyńskiego zebranych przez L.J. Szersznika¹⁸. Obejmują one jego notatki źródłowe dotyczące 201 rodów szlacheckich, a także 96 wykonanych na jego zamówienie herbów szlachty cieszyńskiej (tzw. *Scuta nobilium*). Jest to najstarszy tego typu zbiór nie tylko na terenie Cieszyńskiego, ale i Górnego Śląska. Edycja, wyposażona m.in. w barwne reprodukcje herbów, przygotowana została do druku przez W. Gojniczkę z Uniwersytetu Śląskiego. Redaktorem naukowym tomu był Rościśław Żerelik z Uniwersytetu Wrocławskiego. Partner Książnicy, Ośrodek Dokumentacji Kongresu Polaków w Republice Czeskiej, inicjując edycje w ramach Seriae Bohemicae, opublikował z kolei zbiór źródeł do dziejów najnowszych, odnoszący się do wzajemnych relacji pomiędzy organami państwa, instytucjami kościelnymi i wyznaniowymi oraz reprezentacjami grup narodowych i etnicznych na czeskim obszarze Śląska Cieszyńskiego w latach 1945-1953. Materiał

¹⁵ Ostatnia wersja z 12 IV 2007 r. pt. *Instrukcja wydawnicza dla edycji źródeł historycznych w ramach serii Bibliotheca Tessinensis*, oprac. W. Gojniczek, J. Szymeczek, M. Szelong, M. Steffek, K. Gajdzica, red. K. Szelong, Cieszyn 2007.

¹⁶ Autorem projektu graficznego serii jest Kazimierz Gajdzica, który także przygotował skład wszystkich tomów do edycji.

¹⁷ Jej pierwsza wersja ukazała się w tomie I/1 BT, s. 319-326, poprawiona w IV/3 BT, s. 371-378.

¹⁸ L.J. Szersznik, *Materiały genealogiczno-heraldyczne do dziejów szlachty Księstwa Cieszyńskiego*, wyd. W. Gojniczek, Cieszyn 2004, Bibliotheca Tessinensis I, Seria Polonica 1. Recenzenci Marek Górny z Wrocławia oraz Jiří Stibor z Opawy.

ów, zawierający 52 dokumenty, pochodzący z czeskich archiwów państwowych, kościelnych i prywatnych, do druku opracował J. Szymeczek z Uniwersytetu Ostrawskiego¹⁹.

W ciągu roku, jaki upłynął od finalizacji projektu, oba ogłoszone drukiem tomy doczekały się sporej liczby pozytywnych recenzji na łamach fachowych czasopism polskich, czeskich i niemieckich²⁰, co zachęciło do prac nad kolejnymi edycjami. W 2007 r. zostały więc opublikowane dwa kolejne tomy. Jako tom trzeci serii BT, a drugi wydany w Serii Bohemica ukazała się publikacja *Zaolzie w świetle szyfrogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (1945-1949)*²¹. Edycję przygotował Jiří Friedl z Pragi. Szyfrogramy, które stanowiły korespondencję dyplomatyczną pomiędzy Ministerstwem Spraw Zagranicznych w Warszawie a polską placówką dyplomatyczną w Pradze, zachowane są w archiwum polskiego MSZ. Prezentują one konflikt pomiędzy Polską a Czechosłowacją o przynależność państwową Śląska Cieszyńskiego, który szczególnie ostro przejawiał się w latach 1919-1920 oraz w roku 1938, ale odżył także po 1945 r., kiedy oba państwa znalazły się w orbicie wpływów Związku Radzieckiego. Zanim Józef Stalin zdecydował, iż granica pomiędzy nimi powróci do stanu z 1937 r., wielu polskim komunistom, instalującym się powoli w Warszawie, myśl o utrzymaniu Zaolzia nie była obca, bo

---

¹⁹ *Stát, církev a národ v československé části Těšínského Slezska (1945-1953)*, ed. J. Szymeczek, Český Těšín 2004, Bibliotheca Tessinensis II, Seria Bohemica 1. Dokładnie dokumenty pochodzą z Archiwum Śląskiego Kościoła Ewangelickiego A.W. w Czeskim Cieszynie (Archiv Slezské církve evangelické ausburského vyznání v Českém Těšíně), Archiwum Ewangelickiego Kościoła Czeskobraterskiego w Pradze (Archiv Českobratrské církve evangelické), Państwowego Archiwum Centralnego w Pradze (Státní Ústřední archiv, obecnie Archiwum Narodowe w Pradze – Narodní archiv v Praze), Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Pradze (Archiv Ministerstva vnitra České republiky), Archiwum Krajowego w Opawie, Państwowych Archiwów Okręgowych w Karwinie (Státní okresní archiv Karviná) i Frydku-Místku (Státní okresní archiv Frýdek-Místek) oraz Archiwum miasta Ostrawy (Archiv města Ostravy).

²⁰ Recenzje obu lub przynajmniej jednego tomu opublikowali m.in.: Dagmara Adamska („Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2005, nr 40, s. 104-107), Ivo Baran („Slezský Sborník” 2004, nr 4, s. 308), Pavel Cibulka („Slovanský Přehled” 2005, R. 91, nr 2, s. 296-297), Jaroslav Cuhra („Soudobé Dějiny” 2004, R. 11, nr 4, s. 211), Wolfgang Kessler („Ostdeutsche Familienkunde” 2006, nr 54, s. 447-448), Tomáš Krejčík („Genealogické a Heraldické Informace” 2004, nr 9, s. 119), K. Müller i Petr Tesař („Archivní Časopis” 2005, R. 55, nr 2, s. 149-150), Grażyna Pańko („Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2005, nr 2, s. 289-290), Jaroslav Pánek („Český Časopis Historický” 2005, nr 103, s. 197), Małgorzata Ruchniewicz („Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa” 2004, nr 12, s. 338-339), Jerzy Tomaszewski („Przegląd Historyczny” 2005, nr 1, s. 155-157).

²¹ *Zaolzie w świetle szyfrogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (1945-1949)*, wyd. J. Friedl, Czeski Cieszyń 2007, Bibliotheca Tessinensis III, Seria Bohemica 2. Redaktor, opracowanie indeksów i współpraca redakcyjna Marian Steffek. Recenzenci J. Tomaszewski i M. Borák.

poprawiłoby to ich niskie notowania w polskim społeczeństwie. Dążenie ku skłonieniu strony czechosłowackiej do podjęcia dyskusji na temat Zaolzia widać zwłaszcza w okresie, kiedy obowiązki polskiego posła w Pradze pełnił Stefan Wierbłowski (czerwiec 1945 – październik 1947). Był on autorem większości wysyłanych do Warszawy szyfrogramów i aktywnym obrońcą interesów Polaków mieszkających na Zaolziu, choć efekty jego poczynań były ograniczone. Z całości materiału edytor wyselekcjonował 297 szyfrogramów, wydając je w układzie chronologicznym (a w obrębie jednego roku osobno nadawane z Pragi i z Warszawy). Edytor przyjął zasadę publikacji pełnej treści szyfrogramów, jeśli były poświęcone Zaolziu i w wyjątkach, jeśli tylko fragmenty dotyczyły przedmiotu edycji²².

Z kolei w ramach Series Polonicae Ingeborg Buchholz-Johanek z Munsteru przy współpracy J. Spyry z Cieszyna, przygotowała do druku kilkutomową *Kronikę miasta Cieszyna* autorstwa Alojzego Kaufmanna (1772-1847)²³. Kaufmann, uczeń gimnazjum w Cieszynie i L.J. Szersznika, od 1804 r. pełnił funkcję syndyka w tym mieście, a od 1814 r. do śmierci zajmował stanowisko burmistrza. Jednocześnie gromadził materiały do historii Cieszyna, które spisał w formie czterotomowej kroniki obejmującej okres do 1822 r., systematyzując zebrany materiał według lat panowania poszczególnych władców. Jest to pierwsza interpretacja dziejów miasta nad Olzą²⁴, zawierająca ogrom materiału faktograficznego, który Kaufmann dopełnił odpisami dokumentów historycznych, w większości obecnie niezachowanych²⁵. Do czasów współczesnych kronika przetrwała w kilku wersjach²⁶, przy czym krótsze (w polskim tłumaczeniu) były już przedmiotem amatorskich wydań. Podstawą edycji w ramach serii BT stała się pełna wersja kroniki Kaufmanna, której dwa oryginalne tomy, na skutek skomplikowanego zbiegu okoliczności, znajdują się obecnie w Archi-

²² Recenzje m.in.: Dariusz Dąbrowski („Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2008, nr 5, s. 161-165), tenże („Polish Quarterly of International Affairs” 2008, Vol. 17, nr 4, s. 122-127), Jan Dobeš („Soudobé Dějiny” 2008, R. 15, nr 1, s. 218-219), Tadeusz Kisielewski („Dzieje Najnowsze” 2008, R. 40, nr 3, s. 213-216), Andrzej Małkiewicz („Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2008, R. 63, nr 2, s. 259-261), Jaroslav Vaculík („Sborník Prací Pedagogické Fakulty Masarykovy Univerzity. Řada společenských věd” 2009, R. 23, nr 23, s. 196-197).

²³ A. Kaufmann, *Gedenkbuch der Stadt Teschen*. Teil 1-3, hrsg. und kommentiert von I. Buchholz-Johanek unter Mitwirkung von J. Spyra, Cieszyn 2007, Bibliotheca Tessinensis IV, Series Polonica 2. Redaktor naukowy J. Spyra. Recenzentami edycji byli J. Bahlcke ze Stuttgartu, K. Mikulski z Torunia oraz K. Müller z Opawy.

²⁴ Napisanie dziejów Cieszyna planował już L.J. Szersznik, ale na planach się skończyło.

²⁵ Jako dodatek do pierwszego tomu kroniki autor załączył 149 odpisów dokumentów historycznych, z których korzystał przy jej opracowaniu, zaś do drugiego tomu odpisy 116 dokumentów archiwalnych, w tym odrys najstarszego planu Cieszyna z 1720 r.

²⁶ Okoliczności ich powstania oraz filiacje poszczególnych zachowanych rękopisów edytorzy dokładnie objaśnili we *Wprowadzeniu*.

wum Krajowym w Opawie, a dwa pozostałe w Archiwum Państwowym w Cieszynie. Językiem edycji jest niemiecki²⁷.

Piąta edycja w ramach serii BT ukazała się w 2011 r. we współpracy z Instytutem Historii Czeskiej Akademii Nauk (Historický ústav Akademie věd České Republiky)²⁸. Jej autorem był ponownie J. Friedl, który – nawiązując niejako do swojej wcześniejszej publikacji szyfrogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze – wydał dokumenty ilustrujące politykę władz państwowych Czechosłowacji wobec mniejszości polskiej na Zaolziu w latach 1945-1949. Był to okres, kiedy komunistyczne władze w Warszawie, a przede wszystkim zamieszkali na tzw. Zaolziu Polacy liczyli na utrzymanie granicy sprzed wybuchu wojny, o czym nie chciały słyszeć władze czechosłowackie, już w maju 1945 r. przejmując sporny obszar z rąk Armii Czerwonej. Nacjonalistyczne środowiska czeskie oraz osoby, które po październiku 1938 r. musiały opuścić Śląsk Cieszyński, szukały teraz rewanżu i postulowały całkowite usunięcie Polaków z Zaolzia, zgodnie z koszyckim programem rządowym, według którego Czechosłowacja miała być państwem Czechów i Słowaków. Zamiaty wyeliminowania z życia społecznego mniejszości narodowych zrealizowano w stosunku do Niemców i Węgrów, ale deklarowane słowiańskie braterstwo oraz przynależność Polski do państw zwycięskich nie pozwalała na przeprowadzenie analogicznych działań w odniesieniu do mniejszości polskiej²⁹. Edytowane dokumenty ilustrują zarówno bardzo napięte stosunki pomiędzy ludnością czeską a miejscowymi Polakami, jak i ich zabiegi o przywrócenie stosunków społecznych sprzed wojny, które nie udały się w żadnej sferze życia publicznego: Polacy na Zaolziu mogli wznowić działalność szkół z polskim językiem wykładowym tylko częściowo, nie powiodło się też reaktywowanie stowarzyszeń i partii politycznych. Okres normalizacji statusu Polaków w Czechosłowacji i na Zaolziu zamknął marzec 1949 r., kiedy to pod naciskiem Związku Sowieckiego Polska i Czechosłowacja zawarły umowę sojuszniczą. Miała ona na zasadach wzajemności i praworządności gwarantować mniejszościom w obu krajach rozwój narodowy, polityczny, kulturalny i gospodarczy. To tylko naj-

²⁷ W edycji kronika cieszyńskiego burmistrza zajęła dwa obszernie tomy, w trzecim znalazły się odpisy dokumentów. Recenzje opublikowali Radim Jež („Časopis Matice Moravské” 2007, R. 126, s. 479-480), Jan Kopiec („Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2008, nr 4, s. 532-534), Jaroslav Miller („Český Časopis Historický” 2009, R. 107, nr 3, s. 682-684), Andrzej Pilch („Studia Historyczne” 2008, nr 1, s. 109-112), Jacek Wijaczka („Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 2009, nr 13, s. 189-193).

²⁸ *Státní politika vůči polské menšine na Těšinsku v letech 1945-1949. Výběrová edice dokumentů*, ed. J. Friedl, Praha-Český Těšín 2011, Bibliotheca Tessinensis V, Series Bohemica 3. Indeksy i współpraca redakcyjna I. Baran i M. Steffek. Recenzenci M. Borák i K. Nowak.

²⁹ Chociaż w Biurze Śląskim zorganizowanym w 1945 r. przy Urzędzie Rady Ministrów w Pradze przygotowywano plany wysiedleń Polaków. Nie zrealizowano ich z obawy przed konfliktem z Polską.

ważniejsze problemy, które J. Friedl starał się pokazać poprzez opublikowane przez siebie dokumenty. Przedmiotem edycji jest 175 dokumentów, zasadniczo ogłoszonych w całości. Pochodzą głównie z archiwów czeskich (i dwóch polskich), a opublikowane zostały w układzie chronologicznym³⁰.

W 2014 r. jako szósta edycja w serii BT ukazał się wybór pism i dokumentów dotyczących L.J. Szersznika³¹. Fundator cieszyńskiej historiografii, wychowanek czeskich uczelni jezuickich, był dobrze zapowiadającym się uczonym, specjalizującym się w badaniach nad czeską historią, które zarzuć musiał po kasacie Towarzystwa Jezusowego w 1773 r. i wymuszonym powrocie do rodzinnego Cieszyna. Pełnił odpowiedzialną funkcję prefekta miejscowego gimnazjum, ale ulubioną historią mógł się zajmować jedynie sporadycznie, gromadząc materiały i notatki do planowanych publikacji. Edycja stawiała sobie za cel opublikowanie przynajmniej części spuścizny cieszyńskiego prefekta, jaka zachowała się w archiwach czeskich oraz polskich, a przede wszystkim pism L.J. Szersznika przechowywanych w Książnicy Cieszyńskiej³². Materiały będące przedmiotem edycji podzielono na pięć grup tematycznych. Do pierwszej należą źródła bio- i autobiograficzne, które przynoszą najwięcej informacji na temat życia i działalności cieszyńskiego prefekta. Najcenniejsza jest tzw. autobiografia, przesyłana przez Szersznika w listach w ciągu 1803 r. Johannowi Franzowi Herrmannowi von Herrmannsdorffowi. Jest to podstawowe, a nigdy dotąd niewydane drukiem źródło informacji do biografii cieszyńskiego prefekta. W drugiej części edycji znalazła się korespondencja L.J. Szersznika, obejmująca obok czystopisów także zachowane do czasów współczesnych koncepty listów. W trzeciej zamieszczony został wybór pism związanych z realizacją najważniejszego życiowego dzieła cieszyńskiego prefekta, mianowicie urzędowania publicznej biblioteki oraz muzeum. Stąd kolejna grupa pism dotyczy jego działalności edukacyjnej, a znalazł się wśród nich m.in. dziennik zajęć z retoryki, jakie cieszyński prefekt prowadził w 1798 r. Ostatnią częścią edycji są przygotowane przez samego Szersznika opracowania naukowe, które

³⁰ Recenzje przygotowali: I. Baran („Slezský Sborník” 2012, R. 110, nr 1-2, s. 150-151), Pavol Jakubec („Slovanský Přehled” 2013, R. 99, nr 1-2, s. 145-150), Stanislav Polnar („Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis” 2012, nr 5, s. 261), Tomáš Dok („Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Böhmischen Länder” 2013, R. 53, nr 1, s. 240-242), Paweł Jaworski („Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung”, R. 63, nr 1, s. 141-143), R. Jež, David Pindur („Těšinsko” 2012, R. 55, nr 2, s. 36). Ponadto pierwszych pięć edycji serii BT z lat 2004-2011 doczekało się szerszego omówienia autorstwa Julii Dziwoki, *Pięć tomów Bibliotheca Tessinensis. Próba bilansu*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2013, R. 68, nr 1, s. 159-166.

³¹ *Malo invidiam quam misericordiam. Wybór pism i dokumentów dotyczących Leopolda Jana Szersznika*, wyd. J. Spyra i G. Chromik, Cieszyn 2014, Bibliotheca Tessinensis VI, Series Polonica 3 z dodaniem reprodukcji oryginalnych dokumentów (CD ROM).

³² Recenzentami byli Anna Mańko-Matysiak z Wrocławia oraz Dan Gawrecki z Opawy.

za jego życia nie ukazały się drukiem. Należy do nich przede wszystkim historia gimnazjum jezuickiego w Cieszynie, nad którą Szersznik pracował przez wiele lat³³. Całość, obok obszernego wprowadzenia, została poprzedzona analizą języka, jakim posługiwał się L.J. Szersznik³⁴.

Jako siódma edycja w serii BT ujrzał światło dzienne w 2015 r. *Dziennik* Andrzeja Cinciały z lat 1846-1853³⁵. Autor, cieszyński notariusz, jest postacią bardzo zasłużoną dla polskiej wspólnoty narodowej na Śląsku Cieszyńskim, jako jeden z czołowych, obok Pawła Stalmacha i Andrzeja Kotuli, jej przywódców. Jego biografia jest dobrze znana m.in. dzięki napisanemu pod koniec życia *Pamiętnikowi*, który został wydany najpierw we fragmentach, a w 1931 r. w całości. Prowadzony od przełomu 1843/1844 r. (pierwsze roczniki się nie zachowały), początkowo po niemiecku, *Dziennik* dokumentuje jednak nie wspomnienia i refleksje spisywane po latach, ale bieżące notatki pochodzące z chłopskiej rodziny studenta Gimnazjum Ewangelickiego w Cieszynie, który wraz z grupą kolegów postanawia zerwać z narzucaną w szkole edukacją do „wyższej” kultury i języka niemieckiego rozwijając znajomość rodzimego języka i kultury polskiej. W Cieszynie, stolicy regionu od XIV w. pozostającego poza państwem polskim, pomocą są mu trudno tu dostępne książki i czasopisma w języku polskim, które najpierw czyta sam, a następnie stara się nauczać innych (w kierowanym przez siebie Towarzystwie Uczących się Języka Polskiego). *Dziennik* jest zapisem osobistych perypetii A. Cinciały, ale także grupy jego znajomych i kolegów, których łączy wyniesione ze szkoły i lektur ideały oraz wspólne problemy studenckiego życia, a w przyszłości stanowiąc będą intelektualną elitę regionu. Tekst źródła został przez edytorkę, Marzenę Bogus, odczytany z oryginału zachowanego w Archiwum PAN w Warszawie. Odczyt był skomplikowany, co wynikało między innymi z faktu, że A. Cinciała dopiero uczył się języka polskiego (miał nauczyć się go dopiero na studiach prawniczych w Krakowie), poza tym swoje notatki zapisywał najczęściej wieczorami, przy blasku świecy, niejednokrotnie po spożyciu alkoholu. Całość edycji liczy łącznie 927 stron w dwóch woluminach, przy czym zapiski z 1846 r., kiedy w życiu autora stosunkowo niewiele się działo i znajdował czas na regularne, niemal codzienne, notowanie minionych zdarzeń, stanowią prawie połowę całości źródła. No-

³³ Z zachowanej spuścizny cieszyńskiego prefekta w wydawnictwie zamieszczono 87 różnej objętości dokumentów, których kopie na płycie CD zostały dołączone do edycji.

³⁴ Autorem tej części pt. *Spuścizna piśmiennicza księdza Leopolda Jana Szersznika jako materiał językoznawczy* jest Grzegorz M. Chromik. Wprowadzenia napisał J. Spyra. Recenzje opublikowali m.in. Ondřej Podavka („Listy Filologicke / Folia Filologica” 2015, R. 138, nr 3-4, s. 407-411), Karol Petryszak („Kwartalnik Nauki Historii i Techniki” 2015, R. 60, nr 3, s. 148-151), Mariusz Dzieweczyński, *Der Gottheit nahe kommen*, „Orbis Linguarum” 2016, Vol. 44, s. 507-512.

³⁵ A. Cinciała, *Dziennik 1846-1853*. Cz. 1-2, wyd. M. Bogus, Cieszyn 2015, Bibliotheca Tessinensis VII, Series Polonica 4, dołączono reprodukcje oryginalnych dokumentów (CD ROM).

tatki z pozostałych lat (1847-1853), kiedy A. Cinciała stopniowo stawał się osobą publiczną, są coraz skromniejsze³⁶. Proces dochodzenia autora *Dziennika* do biegiłości w posługiwaniu się poprawną polszczyzną jest zresztą jedną z większych wartości edytowanego źródła. Z tego też względu oczywistym było wydanie jego tekstu w oparciu o zasadę transliteracji, aczkolwiek publikacja w serii BT jest edycją historyczną, a nie językoznawczą³⁷.

Ostatnią, jak na razie, edycją, przygotowaną do druku jako ósmy tom serii BT są *Protokoły posiedzeń plenarnych Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego z lat 1918-1920 wraz z dokumentami towarzyszącymi*³⁸, opublikowane w 2016 r. Podstawowe źródło, tj. protokoły plenarne, jeszcze w latach 2012-2013 zostały poddane digitalizacji, a następnie przepisane zostały przez Edwarda Długajczyka. W aparat krytyczny, obejmujący zgodnie z instrukcją serii BT zarówno przypisy tekstowe, jak i rzeczowe, wyposażył wydanie, dokonując analizy każdego protokołu, Miłosz Skrzypek, którego obowiązkiem było również skolacjonowanie przepisanego tekstu. Przedmiotem pierwszej części edycji jest 107 protokołów, zawartych w dwóch zeszytach oryginału przechowywanego w zbiorach Książnicy Cieszyńskiej. Redakcją tomu, jak i napisaniem wprowadzenia zawierającego informacje na temat okoliczności powstania Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, jej pozycji prawnej, struktury i kompetencji, zajął się E. Długajczyk³⁹. Druga część wydania obejmuje materiały towarzyszące protokołom, które przygotował do druku M. Skrzypek. Jest on również autorem części wprowadzenia omawiającego edytowane dodatkowe dokumenty oraz przyjęte zasady edytorskie. Ogółem w drugiej części publikacji znalazły się 174 dokumenty, ilustrujące różne formy działalności Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego z okresu od 15 X 1918 do 29 V 1920 r., w tym bardzo cenne paralelne notatki z przebiegu pierwszych posiedzeń Rady Narodowej, sporządzone zapewne przez Tadeusza Regera, jednego z jej współprezydentów. Uzupełnienie edycji stanowi aneks zawierający krótkie biogramy członków Plenum Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Jego opracowanie nie było prostym przedsięwzięciem, bowiem w czasie swoich obrad Rada Narodowa nie zachowywała jednoznacznych zasad mianowania i kooptacji osób, reprezentujących różne polskie

³⁶ Recenzentami byli D. Gawrecki z Opawy oraz Z. Pietrzyk z Krakowa.

³⁷ Obszerny wstęp autorstwa M. Bogus (*Kartki nie tylko dla biografa, czyli «Dziennik» Andrzeja Cinciały z lat 1846-1853*) uzupełnia wprowadzenie językoznawcze autorstwa Zbigniewa Grenia z Warszawy (*Język «Dziennika» Andrzeja Cinciały jako przykład dziewiętnastowiecznej polszczyzny regionalnej Śląska Cieszyńskiego*). Edycję zrecenzowali: Marie Gawrecká („Slezský Sborník” 2016, R. 114, nr 2, s. 97-99), W.K. („Bibliothek und Medien” 2016, nr 2, s. 25-26), Radek Lipovski („Těšínsko” 2017, R. 60, nr 1, s. 138-141).

³⁸ *Protokoły posiedzeń plenarnych Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego (1918-1920)*. Cz. 1, wyd. E. Długajczyk i M. Skrzypek; Cz. 2: *Dokumenty dodatkowe*, wyd. M. Skrzypek, Cieszyn 2016, Bibliotheca Tessinensis VIII, Series Polonica 5.

³⁹ Recenzentami edycji byli M. Borák z Ostrawy oraz Marek Masnyk z Opola.

partie polityczne działające na Śląsku Cieszyńskim. Ostatecznie lista obejmuje 42 nazwiska. W odróżnieniu od wcześniejszych edycji, w przypadku *Protokołów...* wydawcy zastosowali przy edycji metodę transkrypcji. Uznali bowiem, że w tym przypadku nie zachodzi wątpliwość co do przynależności narodowej i językowej autorów źródła, a jego warstwa językowa, w przeciwieństwie do zawartości i ważności informacji historycznych, jest bez znaczenia. Chodzi bowiem o typowe źródło typu urzędowego, prowadzony na bieżąco zapis obrad, często mający charakter brudnopisu.

Od 1939 r. księgi protokołów posiedzeń plenarnych Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego uchodziły za zaginione. Zostały odnalezione przez K. Szelonga dopiero w 1990 r. podczas skontrum zbiorów, które z czasem powierzone zostały Książnicy Cieszyńskiej. Kilkudziesięcioletnie wyłączenie z obiegu naukowego tak ważnych dokumentów w sposób oczywisty ograniczyło postęp badań historycznych. Powstałe w tym okresie publikacje poświęcone XX-wiecznym dziejom Śląska Cieszyńskiego, w szczególności zaś polsko-czechosłowackiemu sporowi o ten obszar w latach 1918-1920 oraz samej Radzie Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, która w 1980 r. doczekała się własnej monografii⁴⁰, siłą rzeczy nie mogły uwzględniać ustaleń wynikających z treści zapisów dokumentujących przebieg obrad i proces podejmowania decyzji przez gremium o kluczowym znaczeniu dla roli, jaką w swoim czasie przyszło wypełniać Radzie Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Tymczasem analiza treści protokołów nie tylko ujawnia mnóstwo nieznanych dotąd, choć na ogół drobnych faktów związanych z dokonującym się na Śląsku Cieszyńskim przełomem, ale przede wszystkim pozwala wnikać w kulisy rozgrywających się wówczas wypadków. Zapisy dyskusji prowadzonych podczas plenarnych posiedzeń niemal wprost informują bowiem o celach, jakie stawiali sobie członkowie Rady Narodowej, pobudkach, jakimi kierowali się przy podejmowaniu kolejnych decyzji, a także o cechującej ich kulturze politycznej, intelektualnych horyzontach, a nawet politycznych i towarzyskich uprzedzeniach, czy emocjach, jakie wpływały na ich opinie i decyzje. Przede wszystkim zaś protokoły pozwalają ustalić, jakie członkowie Rady posiadali rozeznanie w bieżącej sytuacji, czy potrafili właściwie zidentyfikować i ocenić kluczowe na danym etapie czynniki jej rozwoju i jakie wreszcie pociągnięcia uznawali za odpowiednie, by nadać owemu rozwojowi pożądaną przez siebie kierunek. Inaczej mówiąc, protokoły stanowią jeden z podstawowych instrumentów, przy pomocy których podjąć można próbę dokonania oceny polityki, jaką w latach 1918-1920 prowadziła Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego. Kwestia ta należy zaś do najbardziej fundamentalnych problemów, na jakie natykają się

⁴⁰ B. Cybulski, *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (1918-1920). Studium historyczno-prawne*, Opole 1980.

historycy prowadzący badania nad XX-wiecznymi dziejami Śląska Cieszyńskiego usiłujący znaleźć odpowiedź na pytanie, w jakim zakresie o losach tego obszaru w latach 1918-1920 decydowały czynniki zewnętrzne, a w jakim działania lokalnych elit politycznych. Księgi protokołów z posiedzeń plenarnych Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego posiadają więc kluczowe znaczenie dla badań nad przełomowymi dla historii Śląska Cieszyńskiego wydarzeniami z lat 1918-1920, zarazem będąc ważnym dokumentem odradzania się Rzeczypospolitej po okresie zaborów. Stanowią równocześnie pomnikowy, zasługujący na najwyższy szacunek zabytek polskiej państwowości na Śląsku.

Seria BT nie posiada stałego finansowania, każda edycja poprzedzona jest żmudnymi zabiegami o zdobycie środków na pokrycie niemałych kosztów przygotowania, zredagowania oraz druku kolejnej pozycji. Pierwsze dwa tomy ukazały się w ramach wspomnianego wyżej projektu „Wspólne korzenie”, który Książnica Cieszyńska realizowała w latach 2003-2004, a koszty edycji sfinansowano z dotacji Unii Europejskiej z Funduszu Małych Projektów w ramach Programu Współpracy Przygranicznej Phare Polska-Czechy 2000 w Euroregionie „Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko”, Komitetu Badań Naukowych oraz Urzędu Marszałkowskiego w Katowicach. Edycja kroniki A. Kaufmanna została dokonana we współpracy z Fundacją Domu Górnośląskiego w Ratingen, finansowanie zapewniła Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej. Na wydanie pozycji w ramach Series Bohemica udało się pozyskać granty Ministerstwa Kultury w Pradze oraz firmy „Walmart”. Ostatnie trzy pozycje zostały sfinansowane z grantu polskiego Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

Warto dodać, że projekt BT stara się dotrzymać kroku tak ważnej w dzisiejszej dobie cyfryzacji świata nauki. Ostatnie trzy wydawnictwa zaopatrzone zostały w płyty CD z odwzorowaniami cyfrowymi wszystkich edytowanych tekstów. Na stronach Książnicy Cieszyńskiej istnieje też interesujący folder poświęcony serii⁴¹.

Bibliografia

- Bibliotheca Tessinensis*, [online] <http://www.bt.kc-cieszyn.pl/> [dostęp 8.11. 2017].
Cinciąła A., *Dziennik 1846-1853*. Cz. 1-2, wyd. M. Bogus, Cieszyn 2015, *Bibliotheca Tessinensis VII*, Series Polonica 4.
Cybulski B., *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (1918-1920). Studium historyczno-prawne*, Opole 1980.
Dějiny Českého Slezska 1740-2000. Sv. 1-2, red. D. Gawrecki, Opava 2003.
Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych. T. 1-8, red. I. Pamic, Cieszyn 2009-2016.

⁴¹ *Bibliotheca Tessinensis*, [online] <http://www.bt.kc-cieszyn.pl/> [dostęp 8.11. 2017].

Dzieweczyński M., *Der Gottheit nahe kommen*, „Orbis Linguarum” 2016, Vol. 44, s. 507-512.

Dziwoki J., *Pięć tomów Bibliotheca Tessinensis. Próba bilansu*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2013, R. 68, nr 1, s. 159-166.

Heinrich A., *Repertorium codicum manuscriptorum in caesareo-regia Bibliotheca Scherschnickiana Teschunii*, wyd. U. Wiczorek, wprowadzeniem opatrzył K. Szelong, pod red. R. Gładkiewicza, Wrocław 2004.

Historyczne księgozbiory Cieszyna na tle śląskim. Rola kulturowa i przedmiot badań, pod red. R. Gładkiewicza, Cieszyn 1997.

Instrukcja wydawnicza dla edycji źródeł historycznych w ramach serii Bibliotheca Tessinensis, oprac. W. Gojniczek, J. Szymeczek, M. Szelong, M. Steffek, K. Gajdzica, red. K. Szelong, Cieszyn 2007.

Kamolowa D., *Cieszyn – Książnica Cieszyńska*, uzup. i popr. A. Rusnok, [w:] *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, oprac. D. Kamolowa przy współudziale T. Sieniackiej, Warszawa 2003, s. 27-31.

Kaufmann A., *Gedenkbuch der Stadt Teschen*. Teil 1-3, hrsg. und kommentiert von I. Buchholz-Johaneck unter Mitwirkung von J. Spyra, Bibliotheca Tessinensis IV, Series Polonica 2, Cieszyn 2007.

Kryštof Bernard Skrbenský z Hříště. Paměti hornoslezského barokního šlechtice, ed. J. Brňovják [i in.], Český Těšín-Ostrava-Opava 2010, Nobilitas in Historia Moderna, t. 3.

Kudělka M., *Korespondence Leopolda Jana Šeršníka s J.P. Cerronim a J.J. Czikanem*, „Slezský Sborník” 1953, t. 51, s. 260-288.

Listinář Těšínska. Codex diplomaticus ducatus Tessinensis. Sbirka listinného materiálu k dějinám knížectví Těšínského. Č. 1-10, zprac. E. Němec, E. Šefčík, Český Těšín 1955-1986.

Malo invidiam quam misericordiam. Wybór pism i dokumentów dotyczących Leopolda Jana Szersznika, wyd. J. Spyra i G. Chromik, Cieszyn 2014, Bibliotheca Tessinensis VI, Series Polonica 3.

O Ośrodku, [online] <http://www.polonica.cz/osrodek/index.php?h=132680739817215457&m=132680739817215457> [dostęp 8.11. 2017].

Protokoły posiedzeń plenarnych Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego (1918-1920). Cz. 1, wyd. E. Długajczyk i M. Skrzypek. Cz. 2: *Dokumenty dodatkowe*, wyd. M. Skrzypek, Cieszyn 2016, Bibliotheca Tessinensis VIII, Series Polonica 5.

Slezsko v I. vojenském (tzv. josefském) mapování. Edice komentáře, ed. I. Korbelářová, R. Žáček, Opava 2005.

Stát, církev a národ v československé části Těšínského Slezska (1945-1953), ed. J. Szymeczek, Český Těšín 2004, Bibliotheca Tessinensis II, Seria Bohemica 1.

Statisticko-topografický popis Těšínského kraje ze 40. let 19. století, k vydání připravili I. Korbelářová, R. Žáček, Opava 2002.

Státní politika vůči polské menšině na Těšínsku v letech 1945-1949. Výběrová edice dokumentů, ed. J. Friedl, Praha-Český Těšín 2011, Bibliotheca Tessinensis V, Series Bohemica 3.

Szelong K., *Euroregionalne projekty Książnicy Cieszyńskiej*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2008, R. 39-40, s. [201]-210.

Szersznik L.J., *Materiały genealogiczno-heraldyczne do dziejów szlachty Księstwa Cieszyńskiego*, wyd. W. Gojniczek, Cieszyn 2004. Bibliotheca Tessinensis I, Seria Polonica 1.

Tešínsko v polovici 19. století. Popis země a lidu ze soudobého pramene, Ostrava 1956.

Zaolzie w świetle szyfrogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (1945-1949), wyd. J. Friedl, Czeski Cieszyn 2007, Bibliotheca Tessinensis III, Series Bohemica 2.

Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie, kolektiv autorů pod vedením I. St'ovička, Praha 2002.